

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МИСТЕЦТВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлюються актуальні аспекти підготовки майбутніх учителів до використання педагогічного потенціалу різних видів мистецтва. Акцентується увага на поєднанні з цією метою у педагогічних ВНЗ формальної освіти з неформальною мистецькою. Доводиться, що в результаті отримання неформальної мистецької освіти учасники музичних, хореографічних, образотворчих, літературних, театральних художньо-творчих колективів мають змогу отримати досвід використання дидактичних, розвивальних, комунікативних і виховних можливостей мистецтва.

***Ключові слова:** педагогічний потенціал мистецтва, неформальна мистецька освіта.*

Постановка проблеми. Вхідження України до світового культурного простору вимагає виховання молодого покоління, здатного усвідомлювати унікальність і неповторність культури свого народу, презентувати її найкращі зразки та знаходити їй відповідне місце серед культур інших народів світу. Досягнення такого результату може бути забезпечене лише за умови наявності педагога, спроможного створювати культурно-виховне поле, в якому взаємодія між наставником і учнем буде сповнена культуротворчим змістом. Одним із ефективних шляхів підготовки такого рівня фахівця є конвергентне поєднання формальної педагогічної освіти з неформальною мистецькою в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці сучасності Г. Васянович, М. Лещенко, О. Пехота, М. Солдатенко ґрунтовно дослідили різні аспекти професійного становлення майбутнього вчителя; Є. Бондаревська, І. Зязюн. В. Рашковська, В. Титаренко присвятили свої наукові розвідки питанням залучення суб'єктів педагогічного процесу до освоєння загальнолюдської та національної культури; В. Бу-

тенко, Н. Миропольська, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, Т. Рейзенкінд, О. Ростовський, О. Шевнюк, Г. Шевченко визначили сутність та механізми впливу мистецтва на особистість; Н. Сулаєва дослідила методологічні, теоретичні й методичні засади неформальної мистецької освіти майбутніх учителів у художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що в теорії й практиці вищої освіти України акумульовано значний досвід, який може стати основою модернізації й удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів на основі дотримання культурологічного підходу, зокрема, використання у навчально-виховному процесі різних видів мистецтв. Водночас питанням впливу неформальної мистецької освіти студентів педагогічних навчальних закладів на розвиток їхньої здатності використовувати педагогічний потенціал мистецтва в майбутній професійній діяльності окремого дослідження не присвячувалося.

Актуальність означеної проблеми зумовлена сучасним станом педагогічної освіти, що увиразнюється у суперечностях між: теоретичними й практичними здобутками вітчизняної мистецької освіти й недостатнім науковим обґрунтуванням рекомендацій щодо їхнього використання в професійно-педагогічній підготовці вчителів різного фаху; зростанням запиту на здобуття неформальної мистецької освіти та недостатньою розробленістю теоретичних і методичних засад використання її результатів у процесі професійної діяльності, зокрема, в ході реалізації педагогічного потенціалу різних видів мистецтва.

Мета та завдання дослідження. Схарактеризувати неформальну мистецьку освіту студентів вищих педагогічних навчальних закладів як один зі шляхів їхньої підготовки до використання педагогічного потенціалу мистецтва в професійній діяльності. Акцентувати увагу на мистецько-освітній діяльності майбутніх фахівців у художньо-творчих колективах різних мистецьких напрямів (музичних, хореографічних, образотворчих, літературних, театральних).

Підготовка майбутніх учителів до реалізації педагогічного потенціалу мистецтва в професійній діяльності здійснюється у вищих навчальних закладах на основі отримання студентами формальної освіти (такої, що передбачає навчання на загальному і/або професійному рівні й завершується видачею загальнонавчального диплома або атестата [1], [2]).

Одним із ефективних шляхів підвищення рівня такої підготовки є поєднання останньої з неформальною мистецькою освітою (яка визначається як «добровільна мистецька діяльність особистості, що здійснюється поза формальним навчанням у вищому педагогічному закладі освіти, реалізується здебільшого в художньо-творчих колективах і не супроводжується видачею диплома офіційного зразка» [4, 75]). Художньо-творчими

колективами вищого педагогічного навчального закладу є організовані форми добровільного об'єднання студентів і викладачів на основі цілеспрямованої художньо-творчої діяльності. Такими можуть бути: хорові колективи, вокальні, інструментальні ансамблі, оркестри, ансамблі танцю, пісні і танцю, гуртки образотворчого мистецтва, кіно-, фото-, відеостудії, циркові, театральні колективи, фольклорні групи, гуртки декоративно-вжиткового, культурно-побутового характеру тощо.

Участь студентів вищих педагогічних навчальних закладів у художньо-творчих колективах часто розглядається лише як складова виховання майбутніх учителів. І це закономірно, оскільки мистецьке середовище живить духовний розвиток індивіда, сприяє педагогічній підтримці процесів становлення громадянина, людини культури, моральної особистості, здатної до позитивних змін у навколишньому світі, створення культурного простору.

Водночас акцент на винятково виховному аспекті мистецької діяльності учасників цих колективів, на наш погляд, збіднює уявлення про роль художньої творчості в навчально-виховному процесі. Адже, окрім усвідомлення змістового компонента творів мистецтва (що впливає на духовне, моральне, патріотичне, естетичне... становлення), формування особистісних якостей, розвитку творчих здібностей тощо, майбутній учитель оволодіває значним обсягом мистецько-педагогічної інформації щодо видів, жанрів, художніх стилів мистецтва, способів їх відтворення та використання у педагогічній практиці, розвиває педагогічну майстерність, набуває досвід взаємодії в соціумі тощо.

Зважаючи на це, наголошуємо на потребу врахування дидактичних, розвивальних, комунікативних і виховних можливостей різних видів мистецтва, до яких залучаються студенти під час отримання неформальної мистецької освіти. Ці можливості визначають педагогічний потенціал мистецтва, що виявляється як його «внутрішній резерв, суб'єктивні та об'єктивні можливості здійснювати педагогічний вплив на людину, зумовлюючи саморозвиток її сутнісних сил і потенціалів, відкриваючи простір для її самоактуалізації, самореалізації та неперервного особистісного і творчого зростання» [3, 36].

У процесі мистецько-освітньої діяльності в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладів майбутні вчителі повною мірою відчувають на собі дидактичний потенціал різних видів мистецтва. Учасники, наприклад, музичних художньо-творчих колективів отримують знання про: народну, академічну чи естрадну манери співу; класифікацію голосів у народному чи академічному хорі; музично-виразні засоби хорового виконавства; способи народного, академічного чи естрадного звукоутворення, співацькі прийоми; складники вокальної фольклористики

українського народу чи інших народів світу; складники вокальної чи інструментальної класичної музики; музичні інструменти тощо.

Студенти, котрі надали перевагу хореографічній мистецько-освітній діяльності засвоюють: спеціальну хореографічну термінологію (загальнохореографічні терміни, назви хореографічних рухів українського народу, класичного та сучасного танців); класифікації танців; послідовність виконання вправ екзерсису; хореографічні постановки вітчизняних та зарубіжних хореографів тощо.

Отримувачі неформальної образотворчої освіти мають змогу засвоїти основні терміни цього виду мистецтва, його види та жанри; познайомитися з яскравими представниками вітчизняного та зарубіжного образотворчого мистецтва минулого й сучасності; оволодіти новими тенденціями в образотворчому мистецтві, основними орнаментальними мотивами українського народу, засобами оздоблення виробів образотворчого мистецтва тощо.

Прихильники літературного й театрального мистецтва глибше пізнають літературу як вид мистецтва, його види і жанри; театр та основні компоненти театрального мистецтва; засвоюють специфіку театрального мистецтва, основні етапи його розвитку, стилі та жанри театру, його структуру; ознайомлюються зі змістом роботи режисера, особливостями сценічної культури тощо.

Дидактичний потенціал мистецтва, яким оволодівають майбутні вчителі в ході отримання ними неформальної мистецької освіти, стане присутнім доважком у їхній професійній діяльності. Та все ж більш ефективно вони впливатимуть на молоде покоління в поєднанні з уміннями й навичками мистецької діяльності. Зосібна, студенти, котрі обрали для неформальної мистецької освіти художньо-творчі колективи музичного напрямку, будуть здатні: відтворювати народну, академічну чи естрадну манери співу; користуватися музично-виразними засобами народного, академічного чи хорового (інструментального) виконавства; застосовувати способи народного та іншого звукоутворення, різні співацькі прийоми; відтворювати складники вокальної й інструментальної фольклористики українського народу та класики; грати на одному з музичних інструментів; створювати художній образ вокальними чи інструментальними засобами; здійснювати концертно-виконавську діяльність; орієнтуватися у потоці музичної інформації тощо.

Майбутні вчителі, які отримують хореографічну освіту оволодіють уміннями й навичками: відтворювати танцювальну техніку народної, класичної чи сучасної хореографії; виконувати українські народні танці та танці, створені провідними балетмейстерами України й світу; створювати художній образ; здійснювати концертну діяльність; орієнтуватися в потоці хореографічної інформації тощо.

Цінним для здобувачів неформальної образотворчої освіти стануть здатності: творити в царині живопису, графіки, скульптури чи декоративно-ужиткового мистецтва; володіти класичними й модерними техніками образотворчого мистецтва; використовувати орнаментальні мотиви українського народу чи оздоблювати вироби образотворчого мистецтва тощо.

Студенти, що прагнуть розвиватися у царині літературного й театрального мистецтва в художньо-творчих колективах, вдосконалять вміння: здійснювати літературознавчий та мовний аналіз художніх творів; створювати власні літературні твори; використовувати мовні фігури для втілення художнього образу; послуговуватися мімікою й жестами для підсилення емоційного впливу; застосовувати грим (маски), костюми, декорації; володіти елементами музичного, хореографічного мистецтва; дотримуватися загальноприйнятих у мистецьких колах норм сценічної культури тощо.

Педагогічний потенціал мистецтва в ході отримання студентами неформальної мистецької освіти виявляється також і в розвитку комунікативної компетентності, наприклад, у здатності використовувати багатство мови, моделювати процес професійно-педагогічної комунікації, організувати хід передачі та приймання інформації, управляти перебігом комунікації, встановлювати суб'єкт-суб'єктні взаємини, комунікативні зв'язки в колективі тощо.

Удосконаленню таких умінь (основи якої закладаються в процесі отримання формальної освіти) сприяє соціальна взаємодія студентів у ході їхньої мистецько-освітньої діяльності. Надзвичайно плідно відбувається збагачення словникового запасу майбутніх учителів у гуртках декоративно-ужиткового мистецтва (де засвоюються назви елементів українського костюма, терміни килимарства й гончарства, вишивки тощо), театральних трупях (у яких відтворюються народні звичаї, обряди, ігри, назви українських страв тощо), українських народних хорах, фольклорних ансамблях (де виконуються думи, пісні, балади, історичні, стрілецькі, ліричні, дитячі пісні, наповнені антитезами, гіперболами, епітетами, метафорами, риторичними питаннями тощо).

Водночас у ході мистецько-освітньої діяльності учасники художньо-творчих колективів мають змогу вдосконалити здатність користуватися засобами не тільки вербальної, але й невербальної комунікації. Художньо-творчі колективи є невичерпним джерелом для формування умінь гнучко використовувати невербальні засоби для передавання інформації, зокрема: послуговуватися жестами, засвоєними в ході драматичної й хореографічної діяльності; створювати мімічні образи подиву, захоплення, чуйності, співчуття, доброзичливості, які є основою театральної й важливими складовими вокальної й хореографічної діяльності; виражати настрій, відтінки

стосунків засобами зовнішньої виразності та візуального контакту, відчувати міру міжособистісного комунікативного простору тощо.

Отримання неформальної мистецької освіти також є потужним джерелом для засвоєння й закріплення соціальних норм, що лежать в основі соціально прийнятної й рекомендованої суспільством поведінки. В умовах тісної взаємодії майбутніх учителів у художньо-творчих колективах соціальні норми мають еталонний характер. Відображені в творах мистецтва, вони стають мотивувальною силою людської поведінки. Причому найбільш впливовими у цьому плані (і найбільш важливими для майбутніх вихователів молодого покоління) стають норми моралі.

Студенти, які отримують неформальну мистецьку освіту, потрапляють під вплив декількох джерел норм моралі: звичаїв і традицій (які несуть у собі твори мистецтва), авторитету видатних представників людства (Т. Шевченка, Л. Українки, М. Лисенка та ін.), суспільної думки й особистості керівника, учасників колективу. Активне їхнє засвоєння у художньо-творчих колективах ґрунтується на непрямих настановах щодо певних дій чи бездіяльності, які висловлюються у літературних, пісенних, образотворчих джерелах, та особливих нормах поведінки педагога (етиці викладача – керівника, хормейстера, акомпаніатора) й учасників колективу. Це допомагає майбутнім педагогам на основі гетерономних норм через самосвідомість, самооцінку й мотиви сформуванню автономні моральні принципи саморозвитку, самосвідомості, саморегуляції й, насамкінець, самовиховання.

У художньо-творчих колективах студенти шляхом інтеріоризації розвивають у собі здатність оперувати об'єктами в образах і думках, стимулювати продукування власних нових ідей. На основі цього в майбутніх педагогів відбувається усвідомлення себе як авторів і творців власних дій, суб'єктів життєтворчості з неповторними фізичними й духовними якостями, потребами й здібностями, носіїв інтелекту, почуттів і волі, виразників національної, професійної й групової належності в системі суспільних відносин [6, 802]. Тобто у них розвивається самосвідомість. Саморозвиток і самосвідомість стають мотиваційним рівнем для формування саморегуляції особистості – «здатності індивіда виявляти психічну активність, спрямовану на керування своєю поведінкою, психічними процесами й станами для забезпечення адекватності власних дій та вчинків суб'єктивно значущим цілям і принципам, моральним вимогам, велінням обов'язку й сумління [6, 800].

У результаті випускники педагогічних університетів, котрі збагатили формальну освіту неформальною мистецькою в художньо-творчих колективах, є більш підготовленими до визначення відповідних моральних норм учнів, оцінювання їх психічних і духовних якостей, розпізнавання

негативного впливу низькодуховних зразків, що є реальною загрозою для формування моральних цінностей дітей.

Висновки. Збагачення професійної підготовки майбутніх учителів неформальною мистецькою освітою в художньо-творчих колективах складає важливе підґрунтя для употужнення результатів формальної освіти щодо формування у випускників вищих педагогічних навчальних закладів компетентностей використовувати педагогічний потенціал різних видів мистецтва, зокрема, їх дидактичних, розвивальних, комунікативних і виховних можливостей.

Література

1. Галузевий стандарт вищої освіти : освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спец. 6.010100 «Початкове навчання» / розроб. В.І. Бондар, І.М. Шапошнікова, А.П. Каніщенко та ін. ; за заг. ред. В.І. Бондаря. – К., 2006. – 140 с.
2. Огієнко О.І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах (друга половина XX століття). : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Олена Іванівна Огієнко ; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України. – К., 2009.
3. Отич О.М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти : монографія / О.М. Отич ; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
4. Сулаєва Н.В. Неформальна мистецька освіта майбутніх учителів у художньо-творчих колективах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Наталія Вікторівна Сулаєва. – К., 2014. – 591 с.
5. Сулаєва Н.В. Підготовка вчителя в педагогічному просторі неформальної мистецької освіти : монографія [Текст] / Наталія Сулаєва. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. – 408 с.
6. Тищенко С.П. Саморегуляція / С.П. Тищенко // Енциклопедія освіти / [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К., 2008. – С. 800 – 802.

Referens

1. Haluzevyi standart vyshchoi osvity : osvithno-profesiina prohrama pidhotovky bakalavra za spets. (2006). 6.010100 «Pochatkove navchannia» (*Field standard for higher education: educational and training program for Bachelor's speciality. 6.010100 «Primary education»*) / rozrob. V.I. Bondar, I.M. Shaposhnikova, A.P. Kanishchenko ta in. ; za zah. red. za zah. red. V. Bondaria. – K. [*In Ukraininan*]
2. Ohiienko O.I. (2009). Tendentsii rozvytku osvity doroslykh u skandinavskykh krainakh (druha polovyna XX stolittia) (*Tendencies of development adult education in Scandinavian countries (second half of XXth century)*) : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.01 / Olena Ivanivna Ohiienko ; In-t ped. osvity i osvity doroslykh APN Ukrainy. – K. [*In Ukraininan*]
3. Otych O.M. (2009). Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychnyi i metodychnyi aspekty : monohrafiia (*Art in the system of development of creative individuality future*

teacher professional learning: theoretical and methodological aspects) / O.M. Otych ; za nauk. red. I.A. Ziaziuna. – Chernivtsi : Zelena Bukovyna. [In Ukrainian]

4. Sulaieva N.V. (2014). Neformalna mystetska osvita maibutnikh uchyteliv u khudozhno-tvorchых kolektyvakh (*Non-formal art education of future teachers in the artistic and creative groups*) : dys. ... d-ra ped. nauk : 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoi osvity / Nataliia Viktorivna Sulaieva. – K. [In Ukrainian]

5. Sulaieva N.V. (2013). Pidhotovka vchytelia v pedahohichnomu prostori neformalnoi mystetskoi osvity : monohrafiia (*Teacher training in pedagogical space of non-formal art education*) / N.V. Sulaieva. – Poltava : PNPУ imeni V.H. Korolenka. [In Ukrainian]

6. Tyshchenko S.P. (2008). Samorehuliatytsiia [Self-regulation] / S.P. Tyshchenko // Entsyklopediia osvity / [hol. red. V.H. Kremen]. – K., pp. 800 – 802.

Сулаева Наталя. Подготовка будущего учителя к реализации педагогического потенциала искусства в профессиональной деятельности. В статье отображены актуальные аспекты подготовки будущих учителей к использованию педагогического потенциала разных видов искусства в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы. Акцентируется внимание на объединении с этой целью формального образования и неформального художественного образования в педагогических ВУЗах. Доказано, что в результате получения неформального художественного образования участники музыкальных, хореографических, литературных, театральных коллективов имеют возможность получить опыт использования дидактических, развивающих, коммуникативных и воспитательных возможностей искусства.

Ключевые слова: педагогический потенциал искусства, неформальное художественное образование.

Sulaieva Natalia. Training of teachers in implementation of arts pedagogical potential in their professional activity. The article reflects the relevant aspects of teachers' training in using pedagogical potential of different arts in the educational process of a comprehensive school. Attention is focused on the integration of formal education with non-formal art education at pedagogical higher education institutions. It is proved that a result of receiving non-formal arts education the participants of music, dance, literature and theater groups are able to gain experience of using didactical, developing, communicative and up-bringing capabilities of arts.

Key words: pedagogical potential of art, non-formal art education.

Одержано 29.01. 2016